

Festa i subversió: una mirada antropològica

El calendari tradicional encara separa el temps profà del temps sagrat. Ara bé, la diversió ja no segueix els patrons d'aquesta temporització. La distinció entre dies d'oci i dies de negoci continua operant, però les opcions per al lleure s'han multiplicat tant, que ja resulta impossible contraposar-les amb un temps de culte.

Text > ADRIÀ PUJOL I CRUELLS, antropòleg

La paraula *diversió* ve del llatí *diversio/-onis* i era l'acció d'entretenir per dirigir l'atenció de l'enemic cap a una altra banda. Es tractava de provocar-li una *disrupció*, del llatí *disruptio/-onis*, ço és fracturar, rompre. En segon lloc, *divertir* ve del llatí *divertere*, que volia dir 'girar en direcció contrària', 'allunyar-se'. Divertir-se

ja és això, desviar-se, trencar i anar a contracorrent. Oci, lleure, diguem-ho com vulguem, avui la diversió pot ser en molts àmbits i de moltes maneres, però la seva expressió paradigmàtica és la festa. *Festa* ve del llatí *festus* (festiu), i és un mot entreparent de *fira*, *festejar*, *manifestar* i *festí*. Ho tenim, la diversió consisteix a anar a les barraques i a les atraccions, consisteix a

lligar, exposar i exposar-se i menjar i beure.

Per entendre les funcions de la *diversió*, hem de parlar d'una cultura popular —això vol dir participada pel comú—, i d'una cultura oficial o oficiosa, per anomenar el dirigisme i els favoritismes institucionals envers cert tipus de fastos. També faríem la divisió entre manifestacions diversives públiques

>> Processó de Sant Corneli a la plaça de l'Oli de Girona, dins els actes de la Festa Major de la Cort Reial, l'any 1910. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

i privades, i atendríem les primeres, perquè són el reflex de la comunitat. La diversió privada (tipus de consum, estadístiques de llit, etc.) la deixarem per als sociòlegs, amants estrictes de la xifra i de la despersonalització.

Però, quines són aquestes manifestacions diversives, disruptives, populars i públiques? I per a què serveixen? Ras i curt, parlem de cerimònies i d'eclosions comunitàries. En comptes d'enumerar-ne els components o de fer-ne una llista, però, n'hem de reflectir les relacions. La mirada antropològica exigeix fixar-se més en com estan connectades les peces d'un sistema que no pas mirar d'establir quines peces l'integren.

Tant a tot Catalunya com a les comarques gironines, durant les darreres cinc dècades, la ciutat ha estat l'escenari d'una vella trifulga entre la gent i el poder. La cultura diversiva és un artefacte d'expressió i d'acció social, un dispositiu en el qual veiem desplegar-se la dramatització de les emocions i els sentiments que alimenten la vida en societat. Al nostre país, aquestes manifestacions serveixen per dotar la vida col·lectiva de fonaments, perquè mai no deixem de ser conscients de les contradiccions que, no obstant això, fan possible la nostra cohesió i convivència. L'escenificació d'una tradició festiva, nova o vella, és l'instrument que permet a una societat urbana i complexa (la vida rural ha desaparegut) existir com alguna cosa més que una idea; i existir, de retruc, tot reclamant i obtenint el dret de fer servir intensivament el seu espai natural, que són els exteriors quotidians on la gent es troba: el carrer i la plaça —i les àgores a cobert, com les discoteques i els envelats. El poder sempre hi treu el nas, és clar.

Cultura popular i legitimació

Un bon dia —un gran dia— es va morir el general Franco. La cultura popular va començar, llavors, a ser matèria de litigi: calia recuperar i apuntalar una comunitat. Del tot conscients de la importància que té, atentes a la naturalesa estratègica de les energies que pot aplegar o desencadenar, les institucions polítiques i les tècniques de màrqueting miren de normativitzar aquest nervi fonamental de la musculatura social, i proven de convertir-lo en un instrument al servei dels seus

>> Espectadors al pont de Pedra observant el tradicional castell de focs artificials que clausura les Fires, l'any 1960. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. JOSEP BUIL MAYRAL.)

Determinades festivitats, productes o tradicions són objecte d'apropiació institucional o comercial, es converteixen en altaveus de les consignes oficials o escenaris a disposició de la suggestió publicitària

interessos en matèria d'autolegitimació i promoció de propòsits i valors. De vegades, fins i tot, assolixen parcialment els seus objectius, i determinades festivitats, productes o tradicions són objecte d'apropiació institucional o comercial, es converteixen en altaveus de les consignes oficials o escenaris a disposició de la suggestió publicitària. És el cas de les actuals maratons patrocinades i, parcialment, de les festes patronals d'arreu. Pagar la festa és controlar-la.

Si bé és veritat que podem contemplar com les institucions usurpen espais de tradició disruptiva, generats arran de terra per la societat, també ho és que aquesta societat pot, per contra, apoderar-se de celebracions o icono-

grafies inventades des de dalt i convertir-les en manifestacions pròpies, refent o ignorant els significats oficials que tenen assignats. És el cas de tants carnestoltes de barri. Aquesta doble tendència d'apropiació institucional de la cultura festiva i d'apoderament popular de tradicions promogudes de manera del tot artificial, es continua produint a les nostres ciutats durant el segle XXI.

De la mateixa manera, podem comprovar què passa quan aquesta força de dues direccions no aconsegueix les seves fites. Els resultats d'aquest fracàs són, d'una banda, festes i tradicions populars que els poders polítics o econòmics menyspreuen, es neguen a patrocinar o volen anul·lar, com les

La cultura diversiva estableix, sanciona o renova un compromís entre individus, signa ritualment un pacte patent o sobreentès, cus, i ho fa fent combregar els reunits en una mena de comunalitat

>> *Foguera de Sant Joan a Cervià de Ter, l'any 1996.* (Foto: DIPUTACIÓ DE GIRONA. INSPAÍ. ERNEST COSTA SAVOIA.)

fogueres de Sant Joan, cada cop més escasses. De l'altra banda, apareixen tradicions i activitats promogudes o patrocinades des de dalt, organitzades al marge o d'esquena a la societat, com les carabasses de Halloween als grans centres comercials, uns fastos que paradoxalment apel·len a la participació massiva dels ciutadans. Enmig resta la capacitat d'exercir la tradició —o de tradicionalitzar— que entitats veïnals, col·lectius i associacions despleguen cada any als barris de la ciutat, sigui amb una participació testimonial del consistori, sigui en un règim d'auto-gestió, en què la manca de recursos afavoreix la creativitat, la imaginació i la implicació directa dels agents en el procés de gestació i desenvolupament de la diversió. Aquest és el cas de les omnipresents festes alternatives, o de les revisions agosarades de la cultura popular. I és un fet que arreu s'inventen tradicions, tot i que nodrides d'una manera de ser, de pensar, pròpia del grup que s'autocelebra, com ara l'anomenat *tardeo* que, més enllà de tenir un nom infecte, ja és consuetudinari a molts indrets.

Uns vincles efímers i poderosos

La cultura diversiva crea o vol crear societat, i la vol crear entre persones que constitueixen una comunitat, que conviuen els dies de cada dia, però que també podrien haver estat

>> *El Tarlà, al carrer de l'Argenteria, l'any 1960.* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MARTÍ MASSAFONT COSTALS.)

>> *Atracció de Fires, a la plaça de Sant Agustí, el 1900.* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. J. GARCÍA ASENSIO.)

fins aleshores uns desconeguts que, tot i això, i gràcies al nexa cultural que s'estableix, passen a sentir-se units per vincles tan efímers com poderosos. Pensem en certs personatges humorístics —i en les seves frases estrella—, que serveixen perquè grups improvisats repeteixin fins a l'avorriment clíxés i consignes. Així doncs, la cultura diversiva estableix, sanciona o renova un compromís entre individus, signa ritualment un pacte patent o sobreentès, cus, i ho fa fent combregar els reunits en una mena de comunalitat.

Sempre ideal, una unitat humana —Girona, un barri, un carrer, una colla— que no tingui la cura de rebre la confirmació que l'àmbit diversiu li para, esdevé fràgil, està condemnada a desaparèixer o bé a reconèixer que no està gaire cohesionada. En altres paraules, l'escenificació de la cultura diversiva permet als subjectes prendre consciència i sentimentalitzar que són part integrant d'una totalitat que, per momentània que sia, senten que els depassa, que la necessiten i els necessita, i, per tant, en són part indescindible. És per aquesta causa que les iconografies populars (com el Tarlà) en realitat són jurisdiccions que fan possible a una determinada comunitat humana l'oportunitat de posar-se ella mateixa en escena, d'esdevenir alhora

protagonista i espectadora de la seva existència.

Un col·lectiu encarnat en festa

Mecanismes de comunicació, espoletes simbòliques, les festes i la cultura diversiva en general permeten que la persona sàpiga i senti que no s'acaba en si mateixa. Una comunitat, però, no és una realitat palpable: més aviat

seria un col·lectiu que només es manifesta quan s'encarna en l'accident cultural, la festa. Ens referim a una comunitat que la cultura, a la manera d'un miratge, permet veure i viure com si fos fundada en una tradició o en una història compartides. Tot i això, aquest fer comunitat no es du sempre a terme en clau d'harmonia, i ben sovint sol acabar com el rosari de l'aurora.

>> *Passeig de la Copa durant la celebració de les Fires, el 2008.* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. LLUÍS SERRAT MASFERRER.)